

EL PARLAR DE MÓRA D'EBRE

NÚRIA GRAU POYO

Secció de Lingüística i Literatura del CERE

Filòloga i correctora editora

RESUM

Aquest article inclou un estudi de dialectologia —de microdialectologia, pròpiament— que analitza el registre col·loquial de la llengua de la varietat geogràfica de Móra d'Ebre.* Concretament, fa una aproximació a la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic del parlar de Móra, i mira de definir-ne l'adscripció dins el conjunt de dialectes del català.

INTRODUCCIÓ

D'entrada, hem de dir que el parlar de Móra d'Ebre fins ara no havia estat objecte d'estudi d'una manera autònoma.

Si ens fixem en les divisions dialectals que, tradicionalment, s'han realitzat en el marc de la dialectologia catalana, la comarca de la Ribera d'Ebre ha estat inclosa dins el bloc del català occidental, en el dialecte nord-occidental i dins el subdialecte tortosí; el qual és considerat com una gran zona de transició entre el nord-occidental i el valencià i que és constituït per una sèrie de parlars que presenten una gran variació lingüística. En relació amb els primers autors que van detectar les peculiaritats d'aquesta zona, val la pena apuntar que quan Antoni M. Alcover, Pere Barnils i Antoni Griera es referien a la Ribera d'Ebre en els seus estudis, al·ludien a les terres del darrer tram de l'Ebre i no a la comarca actual.

Més modernament, Joan Veny (1982) —per exemple, en la 12a edició (1998) del seu manual de dialectologia catalana—, M. Àngels Massip (1989), Montserrat Alegre (1991) i Jordi Colomina (1999) situen la Ribera d'Ebre, en un sentit ampli, entre les comarques que abraça el tortosí. D'altra banda, Lluís Gimeno (1986) proposava d'elevat el tortosí a la mateixa categoria

* Aquest treball va rebre una beca del CERE en la seua VIII Convocatòria de Beques l'any 2001.

que el nord-occidental i el valencià. En *l'Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa* (1997), però, presentava el tortosí prudentment subdividit en septentrional (comarques catalanes) i meridional (comarques valencianes). M. Àngels Massip (1989: 19), per la seua banda, defineix el tortosí d'una manera molt aclaridora —i, probablement, més precisa que Gimeno—:

Quan parlem de tortosí, ens referim al parlar de les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta, el Matarranya, la Ribera d'Ebre, el Maestrat i els Ports de Morella. Aquest subdialecte del català nord-occidental és un parlar de transició entre el nord-occidental i el valencià i participa de les característiques lingüístiques d'ambdós dialectes. Com a parlar de transició que és, no el podem considerar homogeni: les comarques del nord tenen més coincidències amb el lleidatà, al Matarranya hi ha trets coincidents amb l'aragonès i al Maestrat i els Ports de Morella hi trobem trets valencians.

En aquest mateix sentit, Jordi Colomina referma el manteniment de la posició tradicional exposada per Veny: un parlar tortosí, inclòs en el nord-occidental, està per les comarques del Baix Ebre i el Montsià, per la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Pel que fa a les comarques valencianes i aragoneses, hi inclou el Baix Maestrat i els parlars del Matarranya, respectivament. Aquesta idea queda molt ben recollida en les següents paraules de l'autor (1999: 88): “Allò més definitori del tortosí sembla el caràcter de transició: trets valencians en un parlar del Principat, trets catalans en un parlar valencià.”

Fins fa ben poc, la comarca de la Ribera d'Ebre no havia rebut l'atenció que es mereix de part de la dialectologia. Existien quatre estudis que havien tingut en compte, d'una manera més o menys global, la comarca: per ordre cronològic, el primer va ser realitzat per Carles Vega, juntament amb altres autors (1990); el següent, va ser realitzar pel mateix Vega (1993); Albert Marent (1997) també va elaborar-ne un sobre lèxic i Josep Reñé (1997), un altre. Després, Pere Navarro (2000*b*) ha realitzat una aportació realment significativa amb un estudi geolingüístic de caràcter general que tracta les principals característiques dels parlars de la totalitat de localitats riberenques; ja havia estudiat la comarca veïna de la Terra Alta a fons (1996) i, també, havia fet un estudi aproximatiu dels parlars del Priorat (2000*a*). Més recentment, Olga Cubells (2009) ha tret a la llum la magna obra fruit de la seua tesi doctoral que analitza els parlars de la Ribera d'Ebre en profunditat. Per una altra banda, però, només els parlars de quatre localitats han estat descrits en un estudi monogràfic: Benissanet —Maite Cot (1998)—, la Palma d'Ebre —Olga Cubells (2001)—, Garcia —Olga Cubells (2000)— i Flix —Desirée Mas (2005). A més a més, també hi ha bibliografia diversa sobre algunes particularitats lingüístiques d'algunes localitats com Benissanet, Ascó, Faió, Riba-roja o Tivissa. Pel que fa a Móra d'Ebre, però, només s'hi han dut a terme enquestes lingüístiques en treballs de conjunt com el de Gimeno (1986), dins un estudi de dialectologia social —Carles M. Castellà et al. (2000)— i per a l'elaboració —encara en curs— de *l'Atlas lingüístic del domini català* (ALDC).

Un cas especial el constitueix el mapa de la divisió dialectal del català que apareix en la *Gran enciclopèdia catalana* (Coromines, 1990), atès que la comarca de la Ribera d'Ebre hi apareix dividida en dues parts en un sentit vertical: la part occidental és considerada de parla tortosina, és a dir, estaria formada per parlars de transició entre el nord-occidental i el valencià (entre els quals es trobaria el de Móra), mentre que l'oriental és ubicada dins l'àrea dels parlars de transició entre el català oriental i l'occidental. El fet és, però, que aquesta proposta no es justifica a través de cap criteri.

Així, doncs, hem pogut comprovar que, tot i que ja disposem d'estudis referits a la totalitat de la comarca, no n'hi ha cap que se centri en el parlar de la localitat que ens disposem a descriure. Tot amb tot, analitzarem si és possible d'ubicar aquest parlar en un subdialecte en concret.

MATERIAL I MÈTODES

La recollida de les dades que constitueixen la base d'aquest treball es va realitzar mitjançant enquestes, les quals seguien el model d'un qüestionari del Dr. Pere Navarro de la Universitat Rovira i Virgili, i emprant el mètode interrogatiu indirecte, combinat amb la conversa dirigida. Les enquestes es van enregistrar magnetofònicament al domicili particular dels informants, els dies 18 de març de 2000, 1 d'abril de 2000 i 8 d'abril de 2000. Les principals informants d'aquest treball han estat M. Teresa Ardévol Biset, de 38 anys, i M. Cinta Aguado Launes, de 79 anys —totes dues naturals de Móra d'Ebre, igual com els seus pares i els cònjuges. La primera és botiguera —del sector de moble— i va fer els estudis primaris i dos cursos de batxillerat; la segona és mestressa de casa i pagesa i els seus estudis són primaris. Amb tot, és de justícia esmentar que en l'entrevista amb la segona informant van participar-hi dues persones més: Albert Pujol, com a coenquestador, i Pere Fucho Baiges —marit de la informant; natural de Móra d'Ebre, igual com els seus pares; de 87 anys; manyà i pagès, i amb estudis primaris—, el qual va contribuir positivament en els resultats de l'enquesta. D'altra banda, no ens podem estar de fer referència a la participació d'una tercera informant, Anna Pujol Biset, mestressa de casa, de 62 anys, la qual també va aportar dades remarcables per a l'elaboració dels resultats de l'estudi.

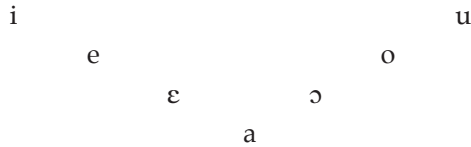
Quant a la seua consideració sobre la denominació del parlar del seu poble, M. Teresa Ardévol va dir que parlaven "morenc", sense gaire seguretat, i M. Cinta Aguado, "català", però "a la nostra manera". Cal afegir que la segona informant va demostrar que havia reflexionat sobre les peculiaritats del seu parlar, ja que durant l'entrevista va afirmar que el seu era un català "de la part de Tortosa i de la part de València".

El treball, amb un contingut prefixat, tracta els nivells fonètic, morfològic i lèxic de la llengua; tanmateix, s'hi inclou algun apunt del nivell morfosintàctic. La transcripció al·lofònica es basa en l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI). L'inventari de sons, detallat a continuació, remet a exemples de la parla de Móra d'Ebre:

i	vocal palatal tancada	molí, vi
e	vocal palatal semitancada	ceba, paret
ɛ	vocal palatal semioberta	guerra, divendres
a	vocal medial oberta	nàixer, maçana
ɔ	vocal velar semioberta	caragol, bou
o	vocal velar semitancada	rovell, botana
u	vocal velar tancada	fulles, judici
j	semivocal palatal tancada	cuina, aigua
w	semivocal velar tancada	beure, jaure
j	semiconsonant palatal tancada	iaia, io
w	semiconsonant velar tancada	quatre, meua
p	bilabial oclusiva sorda	pera, pataca
b	bilabial oclusiva sonora	bancals, canvi
β	bilabial aproximant sonora	carabassó, albercoc
t	dental oclusiva sorda	tomaca, Citel-la
d	dental oclusiva sonora	vindre, doble
ð	dental aproximant sonora	odis, quedar-se
k	velar oclusiva sorda	cases, vaca
g	velar oclusiva sonora	galleta, got
ɣ	velar aproximant sonora	pigota, pastenaga
f	labiodental fricativa sorda	febre, fadrí
v	labiodental fricativa sonora	vols, posava
s	alveolar fricativa sorda	síndria, bressar
z	alveolar fricativa sonora	roseta, cosins
s̺	alveolar fricativa sorda dentalitzada	estes, cristià
ts	alveolar africada sorda	potser, tots
dz	alveolar africada sonora	dotze, catorze
ʃ	prepalatal fricativa sorda	coix, caixa
ʒ	prepalatal fricativa sonora	bajoca, abadejo
tʃ	prepalatal africada sorda	fardatxo, carxofa
dʒ	prepalatal africada sonora	fetge, jóvens
ɬ	líquida lateral alveolar velaritzada	mulettes, paloma
ɮ	líquida lateral alveolar dentalitzada	solta, moltes
ʎ	lateral palatal	cullereta, gallina
r	bategant alveolar	berenar, pare
r	vibrant alveolar	carrer, riu
m	nasal bilabial	llimona, comuna
ɱ	nasal labiodental	infern
n	nasal alveolar	cadenera, mana
ɲ	nasal alveolar dentalitzada	cinquanta, tindre
ɳ	nasal alveolar palatalitzada	angelet
ɺ	nasal palatal	any, punyalet
ŋ	nasal velar	llangosto, cinc
χ	uvular fricativa sorda	bandeja, juerga

RESULTATS: DESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA**Fonètica***VOCALISME TÒNIC*

El sistema de vocalisme tònic de Móra d'Ebre presenta la mateixa distribució que el del català occidental; està format per set sons vocàlics:

Tractament d'A tònica llatina

És una característica general el manteniment de la /a/ etimològica, amb la mateixa articulació que el llatí vulgar [a] en les formes rizotòniques dels verbs del tipus *jaure*, *nàixer* i *traure*, i en altres mots:

IACERE > jaure	NASCERE > nàixer
TRAHERE > traure	*ACQUA > aigua ¹

Tractament d'Ī i Ē tòniques llatines

El resultat d'Ī i Ē llatines és vocal palatal semitancada [e], del llatí vulgar; i aquesta és la solució que conserva en general el català occidental:²

BĪBERE > beure	CĒPA > ceba
PARĪCULU > parell	PARĒTE > paret
RUBĪCULU > rovell	*CONĒSCET > coneix
STRĪNGET > estreny	BĒSTIA > bèstia

Tractament d'Ĕ tònica llatina

El resultat d'Ĕ tònica llatina dóna una vocal palatal semioberta [ɛ] en llatí vulgar, però passa a vocal palatal semitancada [e] a la major part del domini lingüístic català (llevat del ribagorçà) en mots com els següents:

PĔNSAT > pensa	TĔMPUS > temps
VĔTULA > vella	

Tractament d'Ŏ tònica llatina

El resultat d'Ŏ tònica llatina és vocal velar semioberta [ɔ], del llatí vulgar:

PLŎVET > plou	ŎVU > ou
BŎVE > bou	DIE IŎVIS > dijous

N. Grau

Tractament d'Ō i Ū tòniques llatines

Totes dues mantenen el mateix timbre que en el llatí vulgar [o], una vocal semitancada:

PAVŌRE > por

FŪSU > fos

Aquesta darrera pot alternar amb la forma amb velar tancada [u], solució que és pròpia del català nord-occidental.

Diftongs tònicos

El diftong /ew/ en el verb *veure* no monoftonga en [o], com ho fan els parlars valencians, sinó que es manté (*veure*); tampoc no es modifica en posició àtona (*veuré*).

Els diftongs dels grups /kwa/ i /gwa/ es mantenen tant en posició inicial com interna i final: *quatre, cinquanta, aguaita, igual*.

Tots dos són trets propis del subdialecte nord-occidental.

VOCALISME ÀTON

El sistema de vocalisme àton del parlar de Móra presenta quatre graus d'obertura i sis sons vocàlics:

i		u
	e	o
	ɛ	
	a	

Tractament de la /a/ i la /e/ en posició pretònica i posttònica

Com en la resta de parlars occidentals, es distingeix entre /a/ i /e/, tant en posició pretònica com posttònica:

h[e]rbeta (pretònica)

quinz[e] (posttònica)

v[e]rgonya (pretònica)

cas[e]s (posttònica)

c[a]dernera (pretònica)

full[e]s (posttònica)

g[a]llina (pretònica)

La vocal palatal semitancada, en posició pretònica inicial, i sobretot en els segments *es-* i *en-*, tendeix a obrir-se en [a]:

escala [a'skaɛ]

escoltar [askoɫ'ta]

escarbot [askarβot]

enciam [ans'jam]

espill [a'spiɫ]

encendre [an'seɲdre]

Tot amb tot, aquesta obertura o neutralització de la pretònica també és possible en contextos diferents al que acabem d'esmentar:

cadenera [kaðar'nerɛ]	perquè [par'ke]
carretera [kara'terɛ]	llençol [ʎan'sot]
cebollot [saβo'lot]	teulada [taw'ladɛ]

La vocal medial oberta, /a/, posttònica final, en síl·laba lliure, s'articula amb un grau d'obertura menor i passa a vocal palatal semioberta, [ɛ]:

escala [as'kaɛ]	roseta [ro'zetɛ]
carretera [kara'terɛ]	casa [kaze]
teulada [taw'ladɛ]	vergonya [ber'ɣoɲɛ]
cadenera [kaðar'nerɛ]	

Montserrat Alegre (1991: 175) ubica aquesta articulació de palatal semioberta final a les comarques del Segrià, la Noguera, les Garrigues i a la població de Fraga; a més, diu que és un "tret que confereix un timbre característic als seus parlars". A aquestes comarques caldria afegir-hi, clarament, part de la Terra Alta, el Priorat i la Ribera d'Ebre (Navarro 1996, I: 46; 2000a: 24; 2000b: 21; i Cubells 2009, I: 71).

Un altre tret a remarcar és que en alguns mots femenins ha actuat l'analogia de manera que, la vocal /e/, en posició posttònica final i síl·laba lliure, s'articula [ɛ] perquè s'interpreta que es tracta del morfema del gènere femení:

febre ['feβrɛ]	llebre ['ʎeβrɛ]
----------------	-----------------

Pel que fa al tractament de la *a* i la *e* en posició pretònica en contacte amb una líquida bategant, hem de dir que, en general, es manté la l'articulació de la pretònica:

taronja [ta'ronɲdʒɛ]	berenar [bere'na]
carabassó [karaβa'so]	safareig [safa'retʃ]
caragol [kara'ɣot]	

Per contra, però, no s'articula en altres mots com ara:

veremar [ber'ma]	escarabat [askar'βot]
------------------	-----------------------

És curiós l'acabament en *-ot* del mot *escarbot*; segons Alcover i Moll (1926-1928, V: 226), s'ha produït un canvi de sufix.

Un altre punt important és el tractament de /e/ en contacte amb una consonant palatal o quan va seguida de /i/ tònica, o sigui, a conseqüència d'una assimilació vocàlica:

s[i]xanta	g[i]noll
m[i]njar	[i]stiu
p[i]txines	s[i]ria

Aquest tancament també es produeix en posició tònica: *m[i]njo*, *m[i]nges*, *m[i]nja*.

En el verb *ser*, aquesta assimilació vocàlica que hem vist en el condicional, facilita que s'estengui el tancament de la vocal inicial a les formes de futur: s[i]ré, s[i]ràs, s[i]rà.

Tractament de la /o/ en posició pretònica i posttònica

La vocal velar semitancada, en general, no acostuma a tancar-se en [u], igual com passa a la resta de parlars occidentals:

p[o]tet	c[o]nill
t[o]mata	m[o]lí
carr[o]	c[o]muna
ferr[o]	b[o]tana

Amb tot, la /o/ es pot tancar en [u] quan va seguida d'una /i/ o una /u/ tòniques o quan es troba en contacte amb consonant palatal. Ara bé, aquest fenomen no és gaire usual en el parlar de Móra:

c[u]sins —també: c[o]sins—

Aquest tancament de la /o/ potser es dóna més sovint en un altre context, quan es troba en contacte amb un so labial o velar:

c[u]munió —també: c[o]munió— b[u]tifarra
m[u]ixó c[u]mplir
f[u]guera

Tractament de la /o/ en posició inicial

En posició inicial, la /o/ diftonga en [aw], com en tot el nord-occidental (Veny 1982: 92) i, també, el tarragoní (Recasens 1985: 107):

orella [aw'reʎe]	olor [aw'to]
ovella [aw'βeʎe]	ofici [aw'fisi]
oliva [aw'ʎiβe]	obert [aw'βer]

Segons Veny, el canvi deu obeir a condicionaments fonosintàctics del tipus *la olor* > *la ulor* > *l'aulor* —combinació vocàlica formant hiat i resolta en un diftong. Aquest fenomen després s'hauria estès, per analogia, als verbs (obrir [aw'βri]).

Tractament dels diftongs àtons

Els diftongs /kwa/i /gwa/, en posició àtona, es mantenen:

Pasqua [paskwɛ]	llengua [ʎɛngwɛ]
aigua [ajgwɛ]	quaresma [kwa'rezɛ]

En algunes ocasions, però, el diftong creixent del grup /kwa/ pot monofongar en [o]; és el cas del numeral *quaranta*:

quaranta [ko'raŋte]

CONSONANTISME

Manteniment de la labiodental sonora /v/

L'articulació de la labiodental fricativa sonora es manté en alguerès, valencià no apitxat i balear, encara amb força vitalitat en totes les generacions. Al Camp de Tarragona, a la Conca de Barberà, al Priorat i a la Ribera d'Ebre es troba en procés de regressió, només la mantenen les generacions més grans i en algunes localitats (Navarro 2000b: 24; Cubells 2009, I: 85).

En el parlar de Móra d'Ebre, avui en dia, en la major part dels casos, no es distingeix la labiodental sonora /v/ de la bilabial oclusiva sonora /b/:

vi ['bi]	fava ['faβe]
canvi ['kambi]	Esteve [aʃteβe]
vaca ['bake]	

Ara bé, en les generacions més grans, es pot conservar l'articulació de la labiodental fricativa sonora, de forma residual i asistemàtica —fet que mostra que aquesta articulació es troba en un procés avançat de regressió—:

posava [po'zave]
vols dir ['voʎz ði]

La lateral palatal /ʎ/

Com la resta de parlars occidentals, el parlar de Móra no és un parlar ioditzant; sempre presenta el resultat de lateral palatal /ʎ/, procedent, entre altres, dels grups de iod llatins LJ, C'L, T'L:

GALLINA > ga[ʎ]ina	CILIA > ce[ʎ]a
CABALLU > cava[ʎ]	ALIU > a[ʎ]
LUPU > [ʎ]op	OCULU > u[ʎ]
LENTICULA > [dʒ]enti[ʎ]a	VETULA > ve[ʎ]a

Quant al terme *gentilla* hem de dir que s'ha produït un fenomen especial. Segons Navarro (1992: 27), és una dissimilació de líquides laterals palatals: la primera s'ha dissimilat de la segona i ha tingut com a resultat una prepalatal africada sonora.

La nasal adventícia

És una característica pròpia dels parlars occidentals l'aparició de la nasal adventícia, i el parlar de Móra la compleix: *mangrana*, *llangosto*; però: *maçana*.

Vocalització de /l/ en síl·laba travada

La líquida lateral alveolar quan va precedida d'una *a* i seguida d'una consonant labial acostuma a vocalitzar en [w], tant en síl·laba inicial com en l'interior del mot:

albergínia - [aw]bergínia	alberge - [aw]berge
albercoc - [aw]bercoc	palpar - p[aw]par

Tractament de /ʃ/ i /ʒ/ en posició inicial i postconsonàntica

La prepalatal fricativa sorda i la sonora s'articulen africades tant en posició inicial com postconsonàntica:

xocolata [tʃukɔ'ʎate]	Joan [dʒu'an]
panxa [pa'ntʃe]	àngelet [a'ndʒe'tet]
carxofa [ka'rtʃofe]	diumenge [du'me'ŋdʒe]
jove [dʒoβe]	gerra [dʒere]

Tractament de /ʃ/ i /ʒ/ en posició intervocàlica i de /ʃ/ final

La prepalatal fricativa sorda i el seu correlat sonor, en posició intervocàlica, segreguen una iod, i succeeix el mateix en el cas de la prepalatal fricativa sorda final:

caixa [ka'jʃe]	pujar [pu'ʒa]
coixí [ku'jʃi]	coix [ko'jʃ]
boja [bo'jʃe]	greix [gre'jʃ]

Els casos de prepalatal intervocàlica provinent dels grups llatins –TICU, –DICU, –DJ–, –GJ– i –I– demanen un tractament especial. Ho podem observar en els mots següents:

FORMATICU > [fo'rma'dʒe]	MEDIAS > ['miʒes] —també: ['midʒes]
MEDICU > ['medʒe]	PEIORE > [pi'ʒo] —també: [pi'dʒo]
*FETICU > ['fedʒe]	CORRIGIA > [ko're'dʒe]

Hem comprovat, doncs, en els dos darrers exemples, que els mots que provenen dels grups llatins –DJ– i –I– solen tenir com a resultat una prepalatal fricativa i no africada —com en la resta de casos. Aquesta solució acosta el parlar que estudiem al tortosí —i no al lleidatà—, que té la solució fricativa com a característica. Tot amb tot, en el parlar de Móra es detecta vacil·lació entre ambdues solucions.

Tractament de /jn/ + vocal

La consonant alveolar nasal, quan va precedida d'una semivocal palatal, en la majoria dels casos es manté i no palatalitza:

cuina [kujne]

becaina [be'kajne] —aquest mot conviu amb *becada* [be'kaðe]—
 samfaina [sam'fajne]
 feina [fejne] / [fejne] —amb palatalització en la informant més jove—
 La palatalització d'aquest grup és general en català nord-occidental, però no és usual en tortosí.

Tractament de l'alveolar vibrant /r/

Per regla general, la bategant /r/ en posició final no s'articula en el parlar de Móra —ni a la resta de la Ribera d'Ebre (Navarro 2000b: 25; Cubells 2009, I: 88). En la combinació entre un infinitiu i un pronom feble, la bategant de l'infinitiu no se sensibilitza mai:

canviâ-se-la < canviar-se-la	portâ-us-ho < portar-vos-ho
castigâ'ls < castigar-los	quedâ-mos < quedar-nos
acovidâ-mos < convidar-nos	treballâ-hi < treballar-hi

Els grups consonàntics /bl/ i /gl/

L'oclusiva d'aquests grups, en posició intervocàlica, s'articula amb allargament:

poble [pøb:te]	doble [dob:te]
rogle [rɔg:te]	

Aquest és un tret que és comú a la major part del català nord-occidental. Tanmateix, segons Veny (1982: 103), aquesta articulació no és la pròpia del tortosí, que articularia el primer element aproximant [βʎ] —tot emparentant-se amb el valencià.

Els grups finals -NT, -LT, -NC, -NG

La dental i la velar final d'aquests grups no s'articulen, quan es troben en posició final absoluta:

pont [pɔn]	blanc [btaŋ]
malalt [ma'taʎ]	sang [saŋ]

Morfosintaxi

MORFOLOGIA NOMINAL

Gènere i nombre

En la formació del plural, els antics proparoxítons llatins que acaben en nasal sensibilitzen aquesta nasal i fan els plurals en *-ns*. Aquest és un fenomen que es conserva en català occidental, en eivissenc i en tarragoní. Tanmateix, hi ha alguns mots concrets que no segueixen aquesta regla

general, probablement, perquè el seu ús en plural és tan inusual que no han arribat a generar aquesta sensibilització de la nasal. Vegem-ho:

hòmens < HOMINES orfes < ORPHANUS
 jóvens < IUVENES termes < TERMINOS
 màrgens < MARGINES
 ràvens < RAPHANOS

L'article

Es conserven les formes pròpies de l'article definit masculí de la llengua antiga (*lo, los*), procedent de la síl·laba àtona del demostratiu llatí ILLU. La forma plena és, doncs, l'etimològica i era d'ús general en l'època medieval. El seu ús és encara molt viu arreu de la comarca. Hem de tenir present que les formes plenes de l'article perviuen per tot el nord-occidental, en alguerès i en capcinès; també les podem trobar, encara, al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà (Navarro 2000b: 27; Cubells 2009, I: 111).

Així, doncs, el sistema de l'article és el del català antic:

<i>Mot precedent acabat en</i>	<i>Masc. sing.</i>	<i>Fem. sing.</i>	<i>Masc. pl.</i>	<i>Fem. pl.</i>	<i>Mot següent començat en</i>
consonant	lo	la	los	les	consonant
consonant	l	l	los	les	vocal
vocal	lo/l	la	los/l's	les	consonant
vocal	l	la/l	los/l's	les	vocal

Aquest article sovint es redueix per fonosintaxi, quan va precedit d'un mot acabat en vocal o quan el mot següent hi comença. Ho podem veure en els exemples:

lo plat l'esmorzar
 los fadrins s'acaba'l dia
 la guerra caigui'l dia que caigui
 les coses i'ls macarrons
 l'all l'hora

Davant d'un mot femení plural pot aparèixer, també, l'article masculí; aquest és un altre fenomen que sembla producte de la fonètica sintàctica (Cubells 2009, I: 112-113): *al baixar (e)ls escales*.

L'article personal

S'usen les formes *lo* per al masculí i *la* per al femení. Amb tot, en el parlar de Móra se sol elidir l'article davant dels noms propis masculins i apareix la forma *la* davant dels femenins. Desconeix els articles personals *en* i *na*: *Josep, Jordi, la Sususa, l'Amparo*.

Els pronoms personals

Els pronoms personals forts que fan funció de subjecte són els següents:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1a persona	io	natros / naltros
2a persona	tu	vatros / valtros
3a persona	ell, ella	ells, elles

La primera persona del singular és articulada amb una semiconsonant palatal i una vocal velar semioberta —[jɔ]. Quant a les formes de primera i segona persona del plural hem de dir que en *naltros* i *valtros* s'observa la desaparició de l'alveolar intervocàlica, la resolució de l'hiat resultant amb la caiguda de la vocal àtona inicial i el canvi de /e/ en /o/, potser per analogia amb els plurals masculins en *-os* (Navarro 1996, I: 69). Pel que fa a *natros* i *vatros*, s'observa que presenten la pèrdua de la lateral etimològica; aquesta forma és la més usual en tortosí (Navarro 2000b: 28).

Els pronoms personals febles de quarta i cinquena persona que fan funció d'objecte presenten, respectivament, la forma plena, en el cas de *mos* —com en català antic i creat per analogia da-munt de *me*—, i la forma reforçada, en el cas de *us*.

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1a persona	me	mos
2a persona	te	us
3a persona	se	se

Els pronoms *mos* i *us*, quan es combinen amb altres pronoms perden l'alveolar fricativa final: *mô'n vam anar*, *û'n vau anar*.

Els demostratius

En el parlar de Móra només es conserven dos graus de localització: un de proximitat i un de llunyania. En el demostratiu de proximitat, presenta la convivència de les formes amb reforçament i sense reforçar. Les formes *este* i *esta* són demostratius sense l'aglutinació de la partícula de reforçament llatina ECCU. Segons Navarro, aquestes són les formes de demostratiu d'ús exclusiu del tortosí i del valencià (Navarro 2000b: 27). A més a més, val la pena dir que les formes *este* i *aqueste* presenten una vocal epentètica final de suport.

	<i>Masc. sing.</i>	<i>Fem. sing.</i>	<i>Masc. pl.</i>	<i>Fem. pl.</i>
<i>Proximitat</i>	este/aqueste	esta/aquesta	estos/aquestos	estes/aquestes
<i>Llunyania</i>	aquell	aquella	aquells	aquelles

Els possessius

Els possessiu tònic femenins presenten les variants més antigues *meua*, *teua* i *seua*, creades per analogia amb MEUM. Les variants amb /w/ són vives en part del balear i rossellonès i en els dialectes occidentals; el Camp de Tarragona representa una zona dialectal de transició amb ús alternant de formes en *u* i formes en *v* (Recasens 1985: 155). En el parlar de Móra, aquestes formes conserven encara una vitalitat molt important.

	<i>Masc. sing.</i>	<i>Fem. sing.</i>	<i>Masc. pl.</i>	<i>Fem. pl.</i>
1a persona	meu	meua	meus	meues
2a persona	teu	teua	teus	teues
3a persona	seu	seua	seus	seues

Els possessius àtons s'acostumen a utilitzar davant les formes de parentiu i conserven encara gran vitalitat:

	<i>Masc. sing.</i>	<i>Fem. sing.</i>	<i>Masc. pl.</i>	<i>Fem. pl.</i>
1a persona	mon	ma	mons	ma
2a persona	ton	ta	tons	ta
3a persona	son	sa	sons	sa

Les formes del plural són formades per analogia damunt de les del singular. Pel que fa al femení, s'usen les mateixes formes per al singular que per al plural; és a dir, que en les formes de femení plural no hi ha coincidència en nombre amb el mot precedeixen: *ma germanes*.

MORFOLOGIA VERBAL

Infinitiu

Són d'ús general les formes planes —i no tant les agudes— d'infinitius com ara *tindre*, *vindre*, *valdre*, *cabre* o *doldre*. També s'ha documentat, però, alguna forma amb accent a la desinència: *calguer*, *capiguer*, *sapiguer*.

Quant a les formes *tindre* i *vindre*, s'ha de comentar que són infinitius analògics, creats damunt de les formes dissimilades dels futurs i de les formes rizotòniques amb /i/ de la primera persona del present d'indicatiu (Navarro 1996, I: 83).

La resta d'infinitius són del segon grup i provenen d'un infinitiu llatí en ÈRE. D'una banda, en els tres primers casos (*valdre*, *cabre* i *doldre*), els infinitius han perdut l'accent de la desinència, per analogia amb infinitius en ÈRE, i s'ha agafat una forma amb accent al lexema. De l'altra, els tres darrers infinitius (*calguer*, *capiguer* i *sapiguer*), han mantingut la tonicitat a la desinència, però han afegit una velar analògica amb aquelles formes del verb que la presenten. Es pot observar, també, el fet que mentre que de l'infinitiu *capiguer* se n'ha recollit l'altra forma del doblet —*cabre*—, de

calguer només s'ha documentat aquesta forma aguda. No obstant això, es pot dir predominen les formes planes de l'infinitiu.

Present d'indicatiu

La primera persona del present d'indicatiu pren com a desinència la vocal morfològica /o/. Aquest és un tret qualitativament important, que inclou el parlar de Móra dins del català nord-occidental i el separa dels parlars valencians: *canto*, *minjo*.

En els verbs del III grup, no incoatiu, com *morir*, en la primera personal del present d'indicatiu apareix el morfema *-ic*, propi del valencià i del tortosí, format a partir de la vocal temàtica de l'infinitiu dels verbs del III grup —/i/— i l'afegiment d'una velar analògica —/k/. L'ús d'aquest morfema també separa aquest parlar del valencià, el qual presenta, normalment, el morfema zero a la segona i a la tercera conjugació.

Per una altra part, el morfema de primera persona del present d'indicatiu dels verbs *anar*, *fer* i *veure*, en general, és una prepalatal africada sorda, a diferència del que trobaríem en altres parlars nord-occidentals —com el de la Palma d'Ebre—:³

jo vaig [jɔ 'βatʃ]

jo faig [jɔ 'fatʃ]

jo vec [jɔ 'βek] —creat per analogia amb el verb *beure*—

El morfema de tercera persona dels verbs del I grup és *-a*, procedent del morfema llatí *-AT*, articulat amb vocal palatal semioberta [ɛ]: *cant*[ɛ], *minj*[ɛ]. Aquest morfema és el propi de la zona tortosina, segons Veny (1982: 94). La comarca de la Ribera d'Ebre es troba dividida, tenint en compte aquest tret, en dues parts: el sud de la comarca presenta la vocal morfològica /a/ i els parlars del nord presenten la vocal /e/; la isoglossa d'aquest tret transcorre en un sentit horitzontal pel pas de l'Ase (Navarro 2000b: 30-31; Cubells 2009, I: 144).

Pel que fa al verb *ser*, el present d'indicatiu presenta les solucions següents: *sóc*, *ets*, *és*, *som*, *sou*, *són*. Per tant, no coneix la forma *eres* de segona persona que és característica del valencià.

Pretèrit imperfet d'indicatiu i condicional

El morfema de primera i tercera persona de l'imperfet d'indicatiu i del condicional és /a/, articulat amb una vocal palatal semioberta [ɛ] —com ja hem vist en la 3a persona dels verbs del I grup del present d'indicatiu—: *jo plorav*[ɛ], *ell plorav*[ɛ]; *jo plorari*[ɛ], *ell plorari*[ɛ]. Aquestes formes contribueixen, també, a traçar la isoglossa que acabem de descriure en l'apartat anterior.

Un altre punt és el que fa referència a la tercera persona d'alguns verbs del II grup —que Moll (1991: 155) anomena de tipus *feble*—, la qual manté l'accentuació etimològica de l'imperfet d'indicatiu de la llengua antiga.

Aquest tret emparenta el parlar de Móra amb el tortosí i el valencià, els quals solen conservar les formes febles etimològiques, amb la pronúncia com un hiat:

ploure [ptɔβiɛ]	saber [saβiɛ]
beure [beβiɛ]	dir [diɛ]
moure [moβiɛ]	riure [riɛ]

Tractament de l'auxiliar haver en el pretèrit indefinit

Aquest verb auxiliar presenta unes formes característiques en les persones primera, quarta i cinquena. Vegem-ho:

jo [aj] cantat	nosaltres [ʼam] cantat
tu [ʼas] cantat	vosaltres [ʼaw] cantat
ell [ʼa] cantat	ells [ʼan] cantat

Aquestes formes (*hai, ham, hau*) són generals a quasi tot el català occidental i en tarragoní, segons Recasens (1985: 160).

Present de subjuntiu

De les cinc variants del morfema de primera persona del present de subjuntiu que presenta la comarca de la Ribera d'Ebre (*-a, -e, -i, -ic, -ia*), la del parlar de Móra és *-i*: *canti, digui, dormi* (Navarro 2000b: 31; Cubells 2009, I: 148-150).

Respecte a les persones segona, tercera i sisena d'aquest temps verbal —de totes tres conjugacions—, hem de dir que també tenen els morfemes en *-i*, els quals es localitzen al sud de la comarca de la Ribera d'Ebre i a la Palma d'Ebre (Navarro 2000b: 32; Cubells 2009, I: 151-152). Segons Navarro, aquests morfemes presenten continuïtat amb els parlars veïns del Priorat i de Baix Camp.

Pel que fa a les persones quarta i cinquena, hem de dir que s'ha observat una diversitat impressionant de formes que conviuen les unes amb les altres —cosa que demostra el caràcter de zona de transició d'aquesta àrea lingüística—, encara que potser en generacions diferents. En aquest punt, doncs, val la pena de tractar els resultats de les enquestes per separat.

La informant més gran, en un primer moment, ha fet servir, els morfemes tòncics generals de la llengua estàndard (*-em, -eu; -im, -iu*): *cantem, canteu; diguem, digueu; dormim, dormiu*. Ha introduït, però, entremig la forma *patigueu*, que presenta una velar analògica amb altres verbs que la tenen etimològica. Ara bé, en una segona interrogació, han començat a aflorar unes formes que, probablement, es troben en un estadi proper a la desaparició: les formes analògiques que provenen de la confusió entre les persones quarta i cinquena del present de subjuntiu i del pretèrit imperfet de subjuntiu. Aquesta coincidència és pròpia dels parlars tortosins (Veny

1982: 104). És curiós, però, que els exemples que hem recollit no conserven la vocal morfològica etimològica *e* de la llengua antiga de les persones segona, quarta, cinquena i sisena de l'imperfet de subjuntiu, sinó que presenten els morfemes *-éssim*, *-éssiu*:

patiguéssim	dormiguéssiu
patiguéssiu	compliguéssiu

En canvi, la informant més jove ha fet servir, de manera sistemàtica, les formes amb l'increment velar en els verbs del III grup, però exclusivament en les persones quarta i cinquena:

patixi	dormi	complixi
patixis	dormis	complixis
patixi	dormi	complixi
<i>patiguem</i>	<i>dormiguem</i>	<i>compliguem</i>
<i>patigueu</i>	<i>dormigueu</i>	<i>compligueu</i>
patixin	dormin	complixin

Aquest fet podria ser una mostra del caràcter, en algun sentit, més conservador d'aquestes persones —atès que les altres ja presenten la vocal morfològica /i/. Aquestes velars van aparèixer com a antihlàtiques damunt d'unes formes en *-ia* —analògiques a uns verbs llatins del tipus *CAPĒRE*—, que van sorgir a partir del segle XVI i, és possible que aquest reforçament velar comencés a desenvolupar-se en les persones quarta i cinquena (Moll 1991: 151-152).

Encara dins d'aquest temps verbal (present de subjuntiu), ens ocuparem d'una particularitat que mostra el verb *anar*. Aquest verb, en el present de subjuntiu, presenta una velar aproximant sonora —analògica— precedida d'una iod:

vaigui	anem
vaiguis	aneu
vaigui	vaiguin

Preterit imperfect de subjuntiu

Les formes d'aquest temps procedeixen del plusquamperfet de subjuntiu llatí, a diferència de les valencianes —que provenen del plusquamperfet d'indicatiu llatí.

La primera i la tercera persona de l'imperfet de subjuntiu presenta, en el parlar de Móra, el morfema zero: *cantés*, *digués*, *valgués*, *veneigués*.

D'altra banda, s'observa que, en general, s'afegeix l'increment velar en les formes dels verbs del II grup i del III grup de totes les persones d'aquest temps. Moll (1991: 164) explica que aquestes formes s'han creat per analogia de les formes de present de subjuntiu amb increment *-ig-*, i les localitza en el rossellonès i el menorquí.

En la resta de persones (segona, quarta, cinquena i sisena), el pretèrit imperfet de subjuntiu presenta els morfemes clàssics en /e/. Amb tot, com diu Navarro (2000b: 33), aquests morfemes van patint una substitució en favor dels morfemes en /i/, els quals es generalitzen arreu i de manera ràpida entre les generacions més jòvens, i també són incorporats en els hàbits lingüístics dels més grans, per bé que més lentament.

Una mostra d'això són els resultats obtinguts en les enquestes d'aquest treball, vist que la informant més jove no conserva en cap forma la vocal etimològica *e* (-*essis*, -*éssim*, -*éssiu*, -*essin*).

En canvi, en l'enquesta amb la informant més gran, hem recollit totes dues solucions; manté la vocal etimològica, sobretot, en les persones quarta i cinquena —en les persones segona i sisena, la seua conservació és més testimonial:⁴

cantés	digués	valgués	dormigués
cantessis	diguessis	valguessis	dormiguessis
cantés	digués	valgués	dormigués
cantéss[e]m	diguéss[e]m	valguéss[e]m	dormiguéss[e]m
cantéss[e]u	diguéssiu	valguéss[e]u	dormiguéss[e]u
cantessin	diguessin	valguess[e]n	dormiguess[e]n
patigués		veneigués	
patiguessis		veneiguess[e]s	
patigués		veneigués	
patiguéssim		veneiguéss[e]m	
patiguéssiu		veneiguéss[e]u	
patiguessin		veneiguessin	

Verbs incoatius: present d'indicatiu

Els verbs incoatius presenten dos infixos diferents segons el bloc dialectal: -*ix-* < -SC- en els dialectes occidentals i -*eix-* < -SC- en els orientals. En aquest sentit, el parlar de Móra se situa dins la norma general dels dialectes del bloc occidental.

Si prenem com a referència els verbs *patir* i *complir*, trobem les següents formes de primera persona del present d'indicatiu: *patixo*, *complixo*.

Aquestes variants no són etimològiques, sinó que s'han creat per analogia damunt de les persones segona, tercera i sisena del mateix temps verbal —que són etimològiques. Com acabem de veure en relació amb la primera persona, les persones segona, tercera i sisena són etimològiques i també contenen un infix vocàlic /i/: *patixes*, *patix*, *patixen*; *complixes*, *complix*, *complixen*.

De més a més, hem de dir que la prepalatal fricativa sorda [ʃ] que presenten aquestes persones és una consonant etimològica —procedeix del grup consonàntic –SC–, seguit de vocal palatal.

Per acabar, val la pena esmentar que l'infix –ix– no es troba en les persones quarta i cinquena: *patim, patiu; complim, compliu*.

Verbs incoatius: present de subjuntiu

Pel que fa a aquest temps, els mateixos verbs *patir* i *complir*, en les persones primera, segona, tercera i sisena, mantenen l'infix vocàlic /i/ (< –SC–) i presenten unes formes analògiques a les persones segona i tercera del present d'indicatiu, combinades amb els morfemes vocàlics corresponents del present de subjuntiu (en /i/) —que ja hem comentat: *patixi, patixis, patixi, patixin; complixi, complixis, complixi, complixin*.

Quant a les persones quarta i cinquena, ja hem comentat tota la seua diversitat en l'apartat del present de subjuntiu. No contenen l'infix vocàlic /i/ d'incoatiu i sovint presenten formes amb afegiment de velars analògiques.

MORFOSINTAXI

Malgrat que aquest nivell ha estat poc estudiat des del punt de vista diatòpic i a pesar de les limitacions de les nostres possibilitats, no ens podem estar d'esmentar dues qüestions sintàctiques que hem pogut documentar i que criden especialment l'atenció per la seua peculiaritat en el parlar de Móra.

Ús del futur amb valor imperatiu

Joan Veny (1982: 95) afirma que aquest futur amb valor d'imperatiu, de característiques singulars, apareix cap al Segrià i les Garrigues i addueix uns exemples de Josep Vallverdú: “*Pensaràs-hi, eh?*”, “*Trauràs-t'ho tu mateixa, sents?*”, “*Quan tornis, fixaràs-t'hi, veuràs*”.

Tanmateix, aquest ús que és relegat, freqüentment, a les generacions grans apareix, també, en el parlar de Móra: *Portaràs-me un tros d'abadejo!*

En aquests exemples, destaca l'ús postposat dels pronoms febles quan van combinats amb aquest tipus de futur.

Aquest tret, doncs, probablement es pot donar en diverses de les subàrees lingüístiques del català nord-occidental. En aquest sentit, de fet, Pere Navarro (1992: 40) el documenta a la Fatarella (Terra Alta), a Tivissa (Ribera d'Ebre) i als Guiamets (Priorat); així com al Segrià o les Garrigues i al Pallars —referint-se a estudis anteriors.

Repetició, amb desplaçament, d'un element de l'oració al final del període oracional

—Baixàvem de Perles en la guerra, baixàvem.

—Estan a quart puesto, estan.

—Después un duro era molt, un duro.

—Jo vaig entrar d'operari de primera, jo.

Aquest fenomen, en general, sol afectar el verb principal de l'oració —per bé que també pot afectar altres constituents, com el subjecte, etc.—, el qual es repeteix al final de la frase. Aquest tipus de construccions és usual entre les generacions grans i sembla tenir un cert valor emfàtic.

En el darrer exemple, a més, podem observar un ús de l'adverbi *después*, amb un significat equivalent a 'abans', força usual en la zona.

Lèxic

El nivell lèxic és una bona mostra de la riquesa de la llengua i és el més important quantitativament, és a dir, és el nivell que presenta més particularitats, sobretot en els termes que formen part del vocabulari bàsic. Això és causat pel fet que Móra d'Ebre pertany a una àrea lateral del domini i, per tant, presenta solucions més conservadores. A més a més, es tracta d'una àrea tardana en relació amb el repoblament, el qual es va produir després que el llatí vulgar ja hagués evolucionat a la Catalunya Vella. Així, doncs, el parlar de Móra forma part d'un dialecte constitutiu.

Tot aquest conjunt de característiques fa que comparteixi, sovint, mots amb el valencià, el tarragoní, el rossellonès, el balear i l'alguerès, que també són zones laterals i tardanes —llevat del rossellonès.

Tot seguit intentarem d'establir relacions i comparacions entre el lèxic del parlar de Móra i els termes propis del conjunt dels dialectes catalans. Per fer això, ens hem valgut de la informació recollida en el DCBV, en el DECat i en estudis dialectològics anteriors.

La ubicació del parlar de Móra dins el bloc del català occidental es fa palesa, també, en les nombroses coincidències lèxiques amb tots aquests parlars: *abadejo, arena, bres, bressar, coralet, corder, dimats, dumenge, espill, estalzí, fadrí, granera, melic, paloma, panís, rabosa, redó, roig, romer, safranòria, timó, torcar, visc, xiquet*. Val la pena de dir, però, que alguns d'aquests mots ja conviuen o són substituïts per altres, propis dels parlars orientals, com ara *bacallà* —encara que es té plena consciència que *abadejo* és més genuí—, *solter, bitxo, be* o *mirall*.

Hi ha un altre grup de mots que és compartit amb la varietat nord-occidental del català: *batxillejar, broma, brossa, cullereta, dillums, doble, galleta, guerxo, mangrana, mitges, moixó, tomaca*.

També són abundants les paraules que comparteix el parlar de Móra amb el català sud-occidental: *bajoca, becada, clau, fardatxo, fesol, fumeral, gentilla, llangosto, llèpol, maçana, manyol, nuet, oratge, perxi, pigota, rodadits, sevilla, xalar*.

Més reduït és el nombre de mots compartits amb el tortosí: *acovidar, botana, rondilla, escarabitxa, mano*.

Pel que fa al lleidatà, les coincidències lèxiques són escasses: *perxi, trebol*.

Per últim caldria esmentar mots que són propis del parlar de Móra, si bé alguns es poden trobar també en parlars d'altres localitats, com ara: *auberge, pribentó, estropatxo, galatxo, xeic!*.

Val a dir que alguns dels mots que hem anomenat fins ara són compartits amb altres dialectes catalans. Els paral·lelismes lèxics són els següents:

a) Amb el subdialecte tarragoní: *abadejo, arena, bajoca, batxiller, bres, clau, cullereta, dillums, dimats, doble, fadrí, fesol, granera, guerxo, llèpol, mangrana, melic, moixó, nuet, pataca, pigota, romer, safranòria, timó, torcar, visc, xalar, xiquet, xoll*.

b) Amb el balear: *arena, becada, bres, clau, doble, fadrí, fumeral, granera, llèpol, pigota, rabosa, torcar, visc, xalar*.

c) Amb el rossellonès: *cullereta, granera, melic, pigota, roig*.

d) Amb l'alguerès: *arena, fadrí, granera, pigota, torcar*.

D'altra banda, també podem documentar manlleus de llengües en contacte:

a) Arabismes: *aubergínia, safranòria, xurivia*.

b) Mossarabismes: *fardatxo, llangosto, mano*.

Finalment, hem de dir que el parlar de Móra, com la resta de parlars del domini lingüístic, també ha rebut una forta influència del castellà. Alguns dels manlleus del castellà que hem observat en la recollida de dades són els següents: *bandeja, basura, borratxo, bueno, después, hasta, iegua, juega, menos, pepino, pués, puesto, teléfono*.

CONCLUSIONS

A partir de la informació que es desprèn de les característiques lingüístiques observades en el parlar de Móra d'Ebre, es poden assajar unes quantes conclusions.

Si prenem com a punt de referència els divuit trets generals que estableix Joan Veny (1982: 19-20) per tal de diferenciar els dos blocs dialectals del català, podem afirmar amb seguretat que el parlar de Móra d'Ebre pertany al bloc del català occidental.

Per començar, els trets que es prenen com a definatoris a l'hora de traçar la frontera entre el català oriental i el català occidental, ubiquen clarament aquest parlar dins el català occidental. Pel que fa al vocalisme tònic, en el parlar de Móra, l'evolució d'Í i Ê ha donat [e] com a resultat. Pel que fa al vocalisme àton, el parlar de Móra, manté /a/, /e/, /ε/ i no les neutralitza en [ə]. En aquest mateix sentit, també manté /o/ i no la neutralitza en [u].

A més a més, el parlar de Móra participa de la major part de la resta de trets que Veny assenyalava com a definitoris del català occidental.

Quant al nivell fonètic: l'absència de iodització, la segregació de iod davant de les prepalatals fricatives, l'articulació africada de les prepalatals en posició inicial i postconsonàntica, l'adveniment d'una nasal adventícia en alguns mots i el manteniment dels grups /kwa/ i /gwa/ en posició tònica i àtona.

Pel que fa al nivell morfològic: la sensibilització de la nasal dels plurals dels antics proparoxítons llatins, la desinència *-o* de 1a persona del present d'indicatiu, l'ús de les formes plenes dels pronoms personals febles, l'increment provinent de l'infix *-SC-* en els verbs incoatius (persones 1a, 2a, 3a i 6a del present d'indicatiu i de subjuntiu); no participa, però, de la característica núm. 17, ja que presenta la desinència en /i/ del present de subjuntiu. Tanmateix, en aquest apartat hi podríem afegir el manteniment del possessius tòncics *meua, teua, seua*.

En el nivell lèxic, hi ha mots com *espill, melic* o *corder* que Veny presenta com a propis de l'occidental, entre altres.

Tot seguit, un cop ja hem ubicat el parlar en un bloc dialectal, hem de situar-lo en un dialecte concret. Com a conseqüència de la seua ubicació geogràfica, participa tant de trets del català nord-occidental com del català sud-occidental o valencià. Probablement, és en el nivell lèxic que més s'emparenta amb el valencià; en el nivell fonètic i en el morfològic, en canvi, presenta més coincidències amb el català nord-occidental.

Respecte als trets fonètics qualitativament importants que insereixen el parlar de Móra en el nord-occidental podem esmentar els següents: l'articulació diftongada de /o/ inicial en [aw] —*aurella*—; la no monoftongació del diftong [ew] en el verb *veure*; la no articulació de la dental en els grups consonàntics finals /nt/, /lt/ —*pon(t), malal(t)*—; la no articulació de la líquida bategant en posició final, ni en les combinacions d'infinitius i pronom febles —*canvia(r), acovidâ-mos*—; l'allargament de l'oclusiva del grup consonàntic /bl/ —po[b:t]e—; el resultat com a africada de la prepalatal intervocàlica provinent dels grups llatins *-TICU, -DICU* —forma[d₃]e, fe[d₃]e—, i la vocalització en [w] de la /l/ en síl·laba inicial travada —pa[w]par.

Respecte als trets morfològics coincidents amb el català nord-occidental, es pot remarcar: l'ús de l'article definit masculí en forma plena —*lo, los*—; les formes *naltros* i *valtros* dels pronoms personals de les persones 4a i 5a; l'ús d'*us* com a pronom personal de 5a persona en funció d'objecte; la desinència *-o* de 1a persona del present d'indicatiu —*canto*—; les formes del pretèrit imperfet de subjuntiu provinents del plusquamperfet de subjuntiu llatí —*cantés*; les valencianes provenen del plusquamperfet d'indicatiu llatí—; l'ús dels demostratius de proximitat *aqueste, aquesta*, amb l'aglutinació de la partícula de reforçament; la combinació de preposició i adverbi en les formes *cap aquí* i *cap allà*; les formes *hai, ham, hau* del verb *haver* com a auxiliar, i la

forma *ets* de la 2a persona del present d'indicatiu del verb *ser* —i no *eres*, com té el valencià.

Respecte al lèxic, es troben una sèrie de mots que són generals en el dialecte nord-occidental —com ja hem vist: *batxillejar*, *cullereta*, *dillums*, *doble*, *galleta*, *mangrana*, *moixó*, *tomaca*, entre altres.

En relació amb el dialecte valencià, les concomitàncies són més aviat lèxiques. Amb tot, també en trobem una en el nivell fonètic i algunes en el morfològic: la no palatalització de la nasal precedida per la semivocal palatal [j], en general —cu[jn]a, samfa[jn]a—; l'afegiment d'un increment velar en el present de subjuntiu, de manera esporàdica —*patigueu*—, i en l'imperfet de subjuntiu —*valgués*, *patigués*—; l'ús del demostratiu de proximitat *este*, *esta*, sense partícula de reforçament, i els imperfets d'indicatiu dels verbs del II grup del tipus feble —*dia*, *ria*, *sabia*.

En relació amb el lèxic, els paral·lelismes amb el valencià són molt importants quantitativament, com hem apuntat: *bajoca*, *becada*, *clau*, *fardatxo*, *fesol*, *fumeral*, *gentilla*, *llangosto*, *llèpol*, *nuet*, *oratge*, *perxi*, *pigota*, *rodadits*, *xalar*, entre altres.

A l'hora d'ubicar el parlar de Móra en un subdialecte en concret, els resultats no són tan diàfans. Com hem vist en l'apartat dels estudis lingüístics anteriors, en general, se sol ubicar la Ribera d'Ebre dins del subdialecte tortosí, és a dir, que se sol incloure en el conjunt de parlars considerats de transició entre el nord-occidental i el sud-occidental o valencià. De fet, si ens fixem en algunes de les característiques específiques que hem descrit en aquest estudi, podem localitzar alguns dels trets que, sovint, s'han fet servir per tal de caracteritzar el tortosí —tot i que, amb freqüència, conviuen amb altres solucions.

En el nivell fonètic, es produeix l'obertura de /e/ en [a] en posició pretònica (i, sobretot, en els segments inicials *es-* i *en-*) —[a]scala, [a]nciam; cad[a]rnera, ll[a]nçol. Quant al nivell morfològic: la combinació de la presència de l'article definit masculí *lo*, *los* i del demostratiu de proximitat sense partícula de reforçament *este*, *esta* —per bé que també: *aqueste*, *aquesta*—; les formes *natros* i *vatros* dels pronoms personals de 4a i 5a persones —encara que alternen amb *naltros* i *valtros*—; el morfema /a/ de 3a persona del present d'indicatiu i de 1a i 3a persones de l'imperfet d'indicatiu i del condicional (articulat amb una vocal palatal semioberta [ɛ]) —*cant*[ɛ], *plorav*[ɛ], *plorari*[ɛ]—; la coincidència entre les persones 4a i 5a del present de subjuntiu i de l'imperfet de subjuntiu (tret considerat genuí del tortosí; en el parlar de Móra, però, es troba en recessió) —*dormiguéssem*, *dormiguésseu*—, i l'absència de l'article personal masculí (*lo*) combinada amb la presència de l'article personal femení (*la*). Aquest darrer tret ens mostra, especialment, el caràcter de transició que té aquest parlar, vist que, cap al nord (lleidatà), l'article personal hi és present sempre, mentre que, cap al sud (tortosí meridional i valencià), no apareix mai. Quant al lèxic, com hem vist, no és gaire important quantitativament: *acovidar*, *botana*, *rondilla*, *escarabitxa*, *mano*.

Pel que fa als trets que defineixen el subdialecte lleidatà, observem que n'hi ha sobretot un que, tot i que no és exclusiu d'aquest subdialecte, és molt característic de la fonètica lleidatana: la pronúncia [ɛ] de tota /a/ àtona en posició final. Aquest tret és clarament present en el parlar de Móra —cas[ɛ], cant[ɛ], roset[ɛ]. D'altra banda, en el nivell lèxic, trobem determinades formes que també es donen en lleidatà: *perxi*, *trebol*.

Arribats en aquest punt, si ens fixem en les conclusions dels estudis lingüístics anteriors sobre la comarca, veiem que Carles Vega (1993: 89-90) conclou, en el seu estudi sobre els parlars de la Ribera d'Ebre, que aquesta comarca se situa en una zona de transició i estableix una sèrie d'isoglosses que delimitin geogràficament l'absència o la presència de determinats trets: la primera travessaria la comarca en un sentit est-oest, a l'altura del pas de l'Ase, tot limitant la zona que aniria des del sud de la comarca fins a Garcia, caracteritzada per la presència de trets lingüístics lligats amb la parla de les comarques de més al sud del Principat i, en alguns casos, de més al nord del País Valencià; la segona, limitaria el terme de la Palma, en què hi predominen elements lèxics, fonètics i morfosintàctics relacionats amb els de la veïna comarca del Priorat i, en menor mesura, els de les Garrigues. Així, doncs, la comarca quedaria dividida en tres subzones lingüístiques: zona nord-oest —pas de l'Ase en amunt, llevat de la Palma d'Ebre—, zona nord-est —la Palma— i zona sud —pas de l'Ase en avall.

D'altra banda, si prenem com a punt de partida els nou criteris que fa servir Pere Navarro (2000b: 47-48) per tal de presentar la seua proposta de divisió geolectal de la comarca i intentar d'ubicar-la —dins el bloc occidental— en el tortosí o en el lleidatà, podem afirmar amb seguretat que el parlar de Móra s'ubica, en el bloc occidental —segons les característiques 1 i 9— i dins el dialecte nord-occidental, segons les característiques 2, 4 i 8 —ja que el valencià té: *el, els; jo done; que jo donara*. A banda d'això, però, els altres trets morfològics no tindrien suficient importància qualitativa per ubicar o no aquest parlar dins el subdialecte tortosí.

No obstant això, intentarem d'observar les possibles concomitàncies amb aquest subdialecte. El parlar de Móra s'apropa al tortosí en presentar la combinació de l'article *lo* (2) i el demostratiu de proximitat *este, esta* (3) —encara que alternant amb *aqueste, aquesta*. Segons el tret 5, presenta, també un paral·lelisme amb el morfema de 3a persona del present i de l'imperfet d'indicatiu i del condicional del tortosí *-a* —articulada [ɛ].

Actualment, podem aprofundir en l'estudi dels trets definitoris dels parlars de la Ribera d'Ebre gràcies al gran treball fruit de la tesi doctoral d'Olga Cubells, que confirma algunes anàlisis de Navarro i n'amplia moltes altres. En les seues conclusions (2009, I: 449-477), insisteix, però, en el marcat caràcter de transició de la comarca i hi estableix diversos subgrups en funció de determinats trets, per bé que cap no porta a afirmar amb rotunditat l'adscripció exacta del parlar de Móra d'Ebre en un determinat subdialecte.

En conclusió, després d'haver realitzat la descripció lingüística i d'haver contrastat els trets els uns amb els altres, es pot dir que el parlar de Móra s'inscriu dins el català nord-occidental —tot i que presenta alguns paral·lelismes amb el valencià— i que, *grosso modo*, es podria englobar dins el grup de parlars de transició entre el nord-occidental i el sud-occidental o valencià. Segons la consideració tradicional, el tortosí abraça, en un sentit ampli, els parlars que s'inclouen dins la diòcesi de Tortosa. Tot amb tot, la situació geogràfica de Móra d'Ebre (en el centre de la cubeta de Móra, entre el pas de l'Ase i el de Barrufemes) marca la seua ubicació intermèdia entre una realitat lingüística i una altra. Per això, com hem vist, hi conviuen una gran quantitat de trets propis de diverses subàrees dialectals.

Finalment, es pot fer referència al fet que el parlar de Móra es troba en una àrea lateral i tardana del domini lingüístic, la qual cosa ha facilitat la conservació de solucions arcaïtzants, de la llengua antiga. Bona part d'aquests trets —compartits amb el valencià i/o el balear— són, sobretot, referents al lèxic.

Per tot això i, atès que —com és sabut— la riquesa d'una llengua es mesura tenint en compte la diversitat de les seues varietats dialectals i estilístiques, s'ha de recollir tot aquest tresor que es troba en les persones, al més aviat possible, abans que hi actuï el procés d'anivellament lingüístic, que ja està en marxa (activat des de l'ensenyament i els mitjans de comunicació), i desaparegui per sempre.

AGRAÏMENTS

Vull agrair aquí, d'una banda, la valuosa paciència de les persones que han suportat els meus interrogatoris, alguns dels quals malauradament ja no es troben entre nosaltres, i, de l'altra, el suport i la col·laboració de les persones que m'han facilitat la tasca: M. Teresa Ardèvol, M. Cinta Aguado, Pere Fucho, Anna Pujol, Albert Pujol, Santi Alfonso, Olga Cubells i Pere Navarro; així com tots els familiars i amics que en algun moment s'han vist involucrats d'alguna manera en aquest projecte. També vull fer palès un agraïment especial al CERE pel seu suport.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A.M.; MOLL, F. de B. (1926-1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Moll, Palma de Mallorca.

ALEGRE, M. (1991): *Dialectologia catalana*. Teide, Barcelona.

BADIA MARGARIT, A.M. (1981): *Gramàtica històrica catalana*. Edicions Tres i Quatre, València.

BADIA, A.M.; PONS, L.; VENY, J. (1993): *Atlas lingüístic del domini català. Qüestionari*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

CASTELLÀ, Carles M. et al. (2000): "Un tall vertical en el parlar de Móra d'Ebre". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. *Miscel·lània* 14: 213-234.

COLOMINA, J. (1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*. Universitat d'Alacant, Secretariat de Publicacions i Departament de Filologia Catalana, Alacant.

COROMINES, J. (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat). Curial, Barcelona.

COROMINES, J. (1990): *Gran enciclopèdia catalana*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

COT, M. (1998): "El parlar de Benissanet". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. *Miscel·lània* 12: 53-68.

CUBELLS, O. (2000): "El parlar de Garcia". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. *Miscel·lània* 14: 187-210.

CUBELLS, O. (2001): *El parlar de la Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)*. Associació Cultural l'Espona, la Palma d'Ebre.

CUBELLS, O. (2009): *Els parlars de la Ribera d'Ebre. 1. Estudi geolingüístic*. Diputació de Tarragona, Tarragona.

GIMENO, L. (1986): "El tortosí septentrional". *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

GIMENO, L. (1997): *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa* (ALDT). Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

GRIERA, A. (1920): "El català occidental". *Butlletí de Dialectologia Catalana*, VIII: 35-39, i IX: 1-3.

GRIERA, A. (1923): *Atlas lingüístic de Catalunya*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

MARTÍ, J. (1970): *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*. Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona.

MAS, D. (2005): "El parlar de Flix". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. *Miscel·lània del CERE* 17: 233-254.

MASSIP, M.À. (1986): "Consideracions sobre el lèxic tortosí". *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

MASSIP, M.À. (1989): *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona.

MOLL, F. de B. (1991): *Gramàtica històrica catalana* [trad. de F. de B. Moll: *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Gredos, Madrid, 1952]. Universitat de València, Servei de Publicacions, València.

NAVARRO, P. (1992): *El parlar de la Fatarella*. Centre d'Estudis de la Terra Alta, Calaceit.

NAVARRO, P. (1996): *Els parlars de la Terra Alta*. Diputació de Tarragona, Tarragona.

NAVARRO, P. (2000a): *Aproximació geolingüística als parlars del Priorat*. Migdia Serveis Culturals, Albarca.

NAVARRO, P. (2000b): *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre*. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

PORREDON, R. (1992): *De llevant fins a ponent. Els parlars catalans*. La Magrana, Barcelona.

RECASENS, D. (1985): *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*. Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

VEGA, C. (1993): "El parlar de la Ribera d'Ebre dins el domini català". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. *Miscel·lània* 9: 79-90.

VEGA, C. et al. (1990): *La parla de la Ribera d'Ebre. Aspectes morfològics: la pronominalització àtona*. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

VENY, J. (1982): *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)*. Moll [12a ed., 1998], Palma de Mallorca.

NOTES

1. En tortosí es localitza sovint la forma [é]igua, la qual és documentada, per exemple, per M.À. Massip (1989: 25) i O. Cubells (2000: 191).

2. P. Navarro (2000b: 19-20) apunta que hi ha una localitat de la Ribera d'Ebre (Ginestar) que es distancia de la resta en aquest tret, vist que presenta la solució pròpia dels parlars orientals —vocal palatal semioberta [e]; O. Cubells (2009, I: 63-64) ho confirma i ho analitza.

3. Olga Cubells (2001: 61) documenta que el morfema de primera persona del present d'indicatiu d'aquests verbs, en el parlar de la Palma, és una iod: *vai, fai, vei* —també: *vec*.

4. És significatiu, però, l'ús general de l'expressió *veigues tu!*, ja que fa palès que la vocal morfològica pròpia del parlar de Móra és la *e* —etimològica. Així, doncs, mal que es trobi en recessió —com hem pogut comprovar—, es manté molt viva encara en expressions d'aquest tipus.